
Mottakere ifølge liste

Høring: Krav til klimavennlig mat og lærlinger i offentlige anskaffelser av måltidstjenester

DFØ ønsker innspill og tilbakemeldinger på forslag til standardformulerte krav og kontraktsvilkår for klimavennlig mat og lærlinger som skal brukes i offentlige anskaffelser av måltidstjenester. De endelige kravene skal publiseres som veiledning til offentlige innkjøpere i Norge.

Slik gir du innspill

— Dette utkastet består av tre ulike krav og kontraktsvilkår til klimavennlig mat, og ett kontraktsvilkår til lærlinger som vi ønsker innspill på. Disse finner du i tabellene nederst i dette dokumentet. Hver av tabellene har en egen rad nederst hvor du kan skrive inn dine innspill. Dokumentet med dine innspill sendes til postmottak@dfo.no med kopi til victoria.stokke@dfo.no. E-posten med høringssvar bes merkes med «Høringsinnspill - krav til klimavennlig mat i anskaffelser av måltidstjenester». Offentlige virksomheter oppfordres til å sende høringssvar via eFormidling.

Fristen for å gi innspill er 15. august.

Høringsinnspill vil bli publisert på høringssiden og blir offentlig tilgjengelig.

Dersom du har spørsmål i forbindelse med høringen, ta kontakt med Victoria Stokke (victoria.stokke@dfo.no).

Vennlig hilsen

Victoria Stokke
Rådgiver

1. Innledning

DFØs divisjon for offentlig anskaffelser (ANS) er statens fagorgan for offentlige anskaffelser. Et av våre mål er å hjelpe offentlige oppdragsgivere med å redusere klima- og miljøbelastningen fra deres anskaffelser. Veiledningen vår er frivillig å bruke og skal være en hjelp i anskaffelser, og skal også bidra til at leverandørene møter lignende krav i flere anskaffelser.

I [handlingsplanen for økt andel klima- og miljøvennlige offentlige anskaffelser og grønn innovasjon](#) er mat et prioritert område. Innenfor kategorien mat er det å redusere klimabelastningen fra matanskaffelsene ett av hovedmålene. Reduksjon av matsvinn og valg av matvarer (å velge matvarer med lavere klimabelastning) er identifisert som de to viktigste tiltakene for å oppnå dette.

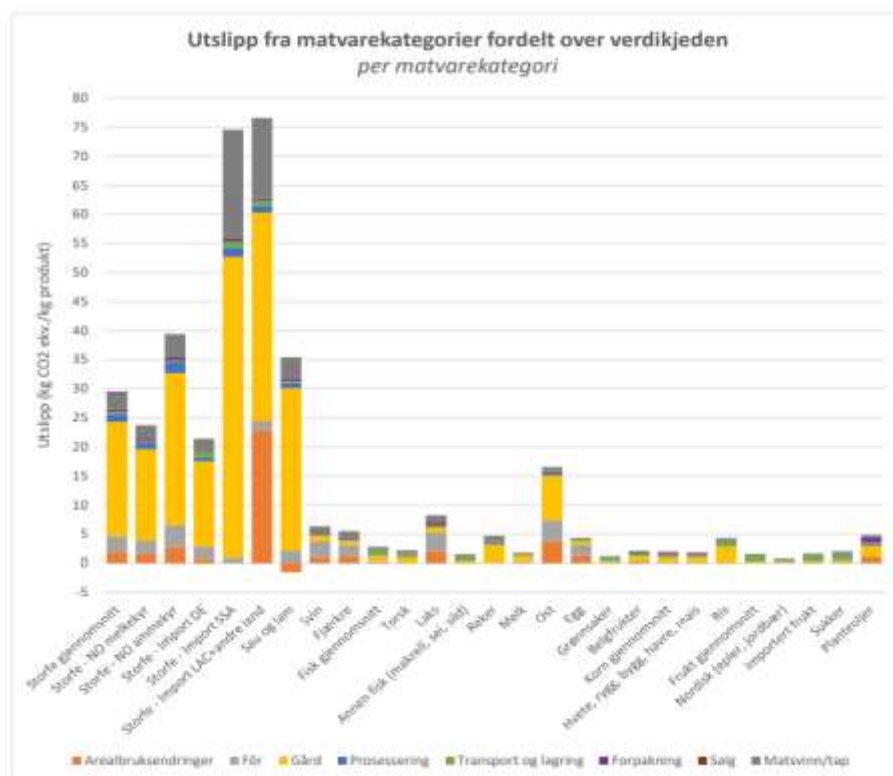
ANS utarbeider standardformuleringer av krav som oppdragsgivere kan stille når de skal gjøre matanskaffelser for å redusere klimabelastningen. Disse kravene supplerer øvrige krav og veiledning innenfor bærekraftig mat. I denne innspillsrunden er kravene rettet mot anskaffelser av tjenester hvor det serveres mat, heretter kalt måltidstjenester (f.eks. kantinetjenester). Kravene som foreslås her er tilpasset anskaffelse av kantinetjenester, men kan brukes som inspirasjon for anskaffelse av andre måltidstjenester/tjenester med matservering (som f.eks. cateringavtaler). Kravene skal publiseres i DFØs [kriterieveiviser](#) (som skal lanseres i ny versjon i november 2022).

I dette dokumentet finner du:

- først bakgrunn for og forslag til standardformulerte krav til klimavennlig mat
- sist i dokumentet finner du bakgrunn for og forslag til kontraktsvilkår om bruk av lærlinger

Bakgrunn for krav til klimavennlig mat

Det er store variasjoner i størrelsen på klimafotavtrykket fra ulike matvarekategorier. For å redusere klimafotavtrykket fra matserveringen bør man derfor se på mengden som kjøpes inn av de ulike typer matvarer. Som hovedregel har mat som ikke er animalsk et lavere klimafotavtrykk enn animalske matvarer. Altså har de fleste typer kjøtt (særlig rødt kjøtt) et større klimafotavtrykk enn andre (særlig plantebaserte) matvarer. Det er i tillegg store variasjoner av størrelsen på klimafotavtrykket innenfor animalske matvarer. Rødt kjøtt/drøvtyggere (ikke svin) har et betydelig høyere klimafotavtrykk enn fisk, fjærkre og svin. Dette kan ses i figuren under som viser klimagassutslippene fra ulike matvarer per kg matvare. Å endre hvilke matvarer kostholdet består av er altså et effektivt tiltak for å gjøre matkonsumet mer klimavennlig.

Kilde: Figuren er hentet fra rapporten «Offentlige innkjøp som klimapolitisk virkemiddel: potensialet for å kutte utslipp i matsystemet» av Oort (CICERO), Holmelin (CICERO) og Milford (NIBIO), 2021

I Miljødirektoratets arbeid med Klimakur2030¹ er det utredet ulike tiltak og virkemidler som kan gi minst 50 prosent reduksjon i ikke-kvotepliktige utslipp i 2030 sammenlignet med 2005. En overgang fra rødt kjøtt til mer plantebasert kost og fisk trekkes frem som ett av de tiltakene som kan gi store reduksjoner i klimagassutslipp til en relativt lav økonomisk kostnad.²

¹ <https://www.miljodirektoratet.no/klimakur> - etatsgruppen består av Miljødirektoratet, Statens vegvesen, Kystverket, Landbruksdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat og Enova. Kun norske tall.

² Scenarioet som er lagt til for utslippsreduksjonen som er beregnet i Klimakur2030 er at hele befolkningen følger kostrådet fra Helsedirektoratet om rødt kjøtt og øvrige kostråd om overgang til plantebasert og fisk.

Å øke andelen plantebasert mat i kostholdet er også i tråd med Helsedirektoratets anbefalinger om «fem om dagen», som ifølge Grøntutvalget³ (2020) vil si en økning på 75 % vekst i frukt- og grøntsektoren.

Videre har Europakommisjonen blant sine veiledende miljøkriterier for offentlige anskaffelser (EU GPP⁴) foreslått et krav til plantebaserte menyer i anskaffelser av måltidstjenester. Det trekkes frem at en reduksjon av kjøtt (særlig rødt kjøtt) til fordel for mer plantebasert mat er det mest effektive tiltaket for å redusere klimapåvirkningen av måltidstjenester, og at det i tillegg kan bidra til økonomiske besparelser, samt bedre helse for brukerne.⁵

Hensyn til ernæring og kvalitet/smaksopplevelse

Vi kan ikke anbefale at maten som serveres utelukkende skal basere seg på matvarenes klimafotavtrykk. I mange tilfeller er matvarer med stort klimafotavtrykk også næringsrike. Hvor stort ansvar måltidsleverandøren har for å sikre god ernæringsmessig kvalitet vil variere mellom de ulike typene måltidstjenester. For eksempel vil en leverandør av måltidstjenester til helsesektoren ha et større ansvar for å sikre at brukerne blir servert mat som både har riktig ernærings sammensetning og er av høy kvalitet (at brukerne er tilfredse med maten de får servert). Dette er viktig siden brukerne ofte ikke har andre alternativer, og er særlig viktig i de tilfellene som er heldøgnsforpleining. Også for måltider som servers i skole og barnehage må menyene planlegges med fokus på ernæring. For å sikre god ernæringsmessig kvalitet viser vi til følgende veiledere og retningslinjer fra Helsedirektoratet:

- [Nasjonal veileder. Ernæringshensyn i offentlige anskaffelser av mat- og drikkeprodukter og måltider \(utenom heldøgns forpleining\)](#)
- [Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i barnehagen](#)
- [Nasjonal faglig retningslinjer for mat og måltider i skolen](#)
- [Arbeidslivet og serveringsmarkedet – mat- og drikketilbud i tråd med kostrådene.](#)
- [Ernæring kosthold og måltider i helse- og omsorgstjenesten](#)
- [Kosthåndboken – Veileder i ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenesten](#)
- [Kostrådene](#)
- [Kostholdsplanleggeren](#)

I tillegg må menyen/måltidene holde høy kvalitet og gi brukerne god smaksopplevelse for å sikre god brukertilfredshet og at maten som servers faktisk blir spist. Dette er også et tiltak for å redusere matsvinn.

Andre miljøhensyn

I tillegg til tiltak for mer klimavennlig mat, bør offentlige oppdragsgivere også ta andre miljø- og bærekraftshensyn i anskaffelser av mat og måltidstjenester. DFØ har utviklet [bærekraftskrav blant annet innenfor emballasje, tropisk avskoging og matsvinn, i tillegg til krav til menneskerettigheter](#). Det kan også være aktuelt å stille krav om dyrevelferd og sosialt ansvar.

³ «Grøntsektoren mot 2035 – sammen for økt konkurransekraft, økt etterspørsel og mer norsk» 26.03.2020 [Grøntsektoren mot 2035 - Landbruksdirektoratet](#)

⁴ https://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm

⁵ EU GPP criteria for food procurement, catering services and vending machines (2019) https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/191106_JRC118360_EU%20GPP%20Food%20catering%20criteria_TR5_final2.pdf

2. DFØs forslag til krav til klimavennlige måltidstjenester

DFØ forslår tre krav: en kravspesifikasjon som alltid bør brukes og to kontraktsvilkår som innkjøperen kan velge mellom basert på modenhet i markedet og miljøambisjonen for avtalen.

Anskaffelsesfaglig innretning på kravene:

Kravene skal bidra til at det faktiske forbruket av mat gjennom måltidstjenester bidrar til lavere klimagassutslipp fra matforbruket. Det er derfor fokus på at kravene har en reell påvirkning på det som skjer i kontraktsperioden. For eksempel vil det ofte være enkelt å stille et krav om at en kantine skal ha et vegetaralternativ, men et slikt krav vil ikke nødvendigvis sikre at brukerne velger vegetaralternativet fremfor alternativer som har større klimafotavtrykk. Det vil da være viktig å sikre at dette er et godt og fristende alternativ slik at gjestene velger denne maten, og at dette fører til et reelt lavere klimafotavtrykk fra kantinetjenesten. Leverandøren bør også kunne måle effekten av klimatiltakene de gjør i kontraktsperioden.

Vi foreslår krav og kontraktsvilkår som har som formål å både sikre et godt tilbud av mat med lavere klimafotavtrykk, i tillegg til at leverandøren skal måle i hvor stor grad maten med lavere klimafotavtrykk blir valgt av brukerne/gjestene.

Kravene er i hovedsak formulert for å passe til anskaffelse av kantinetjenester, men brukere kan omformulere de for å tilpasses andre typer anskaffelser av måltidstjenester, som levering av catering og møtemat eller sykehjemstjenester. Ved sykehjemstjenester og annen heldøgnsforpleining er det ekstra viktig med ernæringshensyn, se Helsedirektoratets veileder

Hvilket nivå kravet legges på må ses i sammenheng med størrelsen på avtalen, antall gjester, brukerundersøkelser og oppdragsgivers målsettinger innenfor klima.

Oversikt over spesifikasjoner			
Tittel på krav/kontraktsvilkår	Spesifikasjonstype	Nivå	Kravet/kontraktsvilkåret innebærer:
Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat	Kravspesifikasjon	Basis	<ul style="list-style-type: none"> - At det skal være et tilbud av klimavennlig mat - Nudging for å bidra til at klimavennlig mat blir valgt
Klimavennlig mat: måling og oppfølging	Kontraktsvilkår	Basis	<ul style="list-style-type: none"> - Oppfølging av krav om klimavennlig mat - Måling som kan gjøres på ulike måter
Klimavennlig mat: måling, beregning av klimafotavtrykk og oppfølging	Kontraktsvilkår	Ambisiøst	<ul style="list-style-type: none"> - Oppfølging av krav om klimavennlig mat - Klimakalkulator

Forklaring av nivåene:

Basis nivå: Krav/kontraktsvilkår som ikke krever veldig mye av innkjøper å bruke, og som flere produsenter oppfyller og har mulighet til å dokumentere at de oppfyller kravet.

Ambisiøst nivå: Dette er krav/kontraktsvilkår for innkjøper som ønsker å være ekstra ambisiøse innen miljøprestasjon. Kravene/kontraktsvilkårene kan være mer krevende for innkjøper å bruke, og/eller det er

kun noen få produsenter som allerede oppfyller kravet, og/eller det kan være mer arbeidskrevende for produsenter å oppfylle og/eller dokumentere.

Forslag til kravformuleringer:

Under følger forslag til formuleringer av DFØs krav til klimavennlige måltidstjenester.

Vi ønsker innspill på: både innholdet i kravformulering og hvordan leverandøren skal dokumentere kravet, i tillegg til en helhetlig vurdering av kravene. I nest nederste rad i hver av kravtabellene finner du konkrete spørsmål som vi også ønsker svar på. I nederste rad kan du fylle inn dine svar og andre innspill.

1. Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat	Nivå: Basis Spesifikasjonstype: Kravspesifikasjon
Formål med kravspesifikasjonen: Å redusere klimabelastningen fra måltidstjenesten ved å ha et tilbud av klimavennlig mat, i tillegg til å gjøre tiltak som gjør at gjestene velger de klimavennlige alternativene.	
NB: <ul style="list-style-type: none"> - Kravet bør brukes sammen med kontraktsvilkåret «Klimavennlig mat: måling og oppfølging» eller «Klimavennlig mat: måling, beregning av klimafotavtrykk og oppfølging». - Kravet er tilpasset anskaffelse av kantinetjenester, men kan brukes som inspirasjon til krav til andre typer måltidstjenester. 	
Kravformulering: Leverandøren skal ha tiltak som reduserer forbruket av kjøtt, og særlig rødt kjøtt (drøvtyggere), og heller tilby et større utvalg av plantebaserte retter og fisk. Leverandøren skal minst gjøre følgende tiltak: <p><i>[Til oppdragsgiver: fra listen under kan dere velge de tiltakene som er best egnet for deres konkrete anskaffelse. Hvilke tiltak dere velger bør basere seg på bruker- og markedsundersøkelse, samt miljømålene for avtalen]</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Leverandøren skal til alle serveringer/måltider tilby ett eller flere vegetariske alternativer. Vegetarrettene skal være fullverdige alternativer til kjøttrettene med tanke på smak, kvalitet og ernæring. - Leverandøren skal i tillegg ha retter av fisk som en del av menyen. - Vegetarretter eller retter av fisk skal være hovedrett <i>X antall [fylles inn av innkjøper]</i> dager i uken. - Kjøtt kan ikke være hovedrett mer enn <i>X antall [fylles inn av innkjøper]</i> dager i uken. - Hovedretter som inneholder kjøtt skal maks inneholder <i>X gram</i> kjøtt per rett, og bestå av en større andel plantebasert mat. - Mengden kjøtt som selges i kantinen kan maks være <i>X kg¹ [fylles inn av innkjøper]</i> kjøtt per uke. <p>I tillegg til at matrettene uten kjøtt skal være innbydende for gjestene (og være fullverdige alternativer med tanke på smak, kvalitet og ernæring), skal leverandøren gjøre flere tiltak for å påvirke (nudge) gjestene til å velge klimavennlig mat. Dette kan for eksempel inkludere å plassere vegetarretter og retter uten kjøtt fremst i buffeten og øverst på menyen.</p>	

¹ Den maksimale mengden kjøtt som leverandøren kan selge per uke må være en konkret vurdering for den gjeldende anskaffelsen og baseres blant annet på forventet størrelse på det totale kantinesalget i denne avtalen.

Dokumentasjon av kravet:

Tilbyder skal levere en beskrivelse av hvordan kantinen(e) arbeider for mer klimavennlige menyer og matforbruk blant sine gjester, og hvilke konkrete tiltak som gjøres. Dette inkluderer tiltak for å påvirke (nudge) gjestene til å velge klimavennlig mat.

Beskrivelsen skal inkludere beskrivelse av vegetarretter som viser at vegetarrettene er fullverdige alternativ til kjøttretter med tanke på smak, kvalitet og ernæring, i tillegg til en beskrivelse av fiskeretter som skal tilbys. Tilbyder kan her bruke eksempler fra vegetar- og fiskeretter dere har eller har hatt på menyen i lignende avtaler.

Informasjon til innkjøpere som skal bruke kravet:

Dere kan tilpasse kravet til hvor ofte dere ønsker fisk som en del av menyen og at vegetarretter skal være et alternativ. Dette burde gjøres som en helhetsvurdering som blant annet baseres seg på målene dere har i virksomheten, brukerundersøkelser og hvor bredt tilbudet i kantinen skal være.

For å sikre god ernæringsmessig kvalitet bør dere bruke følgende veiledere og retningslinjer fra Helsedirektoratet:

- [Nasjonal veileder. Ernæringshensyn i offentlige anskaffelser av mat- og drikkeprodukter og måltider \(utenom heldøgns forpleining\)](#)
- [Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i barnehagen](#)
- [Nasjonal faglig retningslinjer for mat og måltider i skolen](#)
- [Arbeidslivet og serveringsmarkedet – mat- og drikketilbud i tråd med kostrådene.](#)
- [Ernæring kosthold og måltider i helse- og omsorgstjenesten](#)
- [Kosthåndboken – Veileder i ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenesten](#)
- [Kostrådene](#)
- [Kostholdsplanleggeren](#)

Konkrete spørsmål til leverandører:

Er dette en god måte å fremme klimavennlige menyer på?

Er det noen av tiltakene som er vanskelige å få til å fungere i praksis?

Kjenner dere til noen gode tiltak som ikke nevnes i dette kravet?

Angående tiltaket «Mengden kjøtt som selges i kantinen kan maks være $X \text{ kg}^1$ [fyller inn av innkjøper] kjøtt per uke.»: hvor mange gram kjøtt bør vi anbefale å sette som et tak her?

Fyll inn dine svar og andre innspill du har til dette kravet her:

Sykehusinnkjøp HF ønsker først å kommentere noe overordnet som gjelder for hele kravsettet. I lys av nasjonale og internasjonale miljø- og klimakrav innen 2030, er det kort tid å nå målene. Både Riksrevisjonen og ekspertutvalget for klimavennlige investeringer har gode innspill og kritikk på dette. Ekspertutvalget understreker at offentlige anskaffelser kan utgjøre en indirekte støtte til klimavennlige investeringer. Sykehusinnkjøp HF mener derfor at basiskrav 1 som et minimum bør inneholde krav til hva slags fisk og plantekost som kan brukes til å erstatte kjøtt, slik at bærekraftige investeringer og næringsutvikling støttes.

Det er viktig med et overordnet miljøperspektiv slik at forsøk på å løse miljø- og klimautfordringer isolert, ikke skaper nye problemer på veien. Det er behov for gjennomgripende samfunnsendringer som offentlige anskaffelser også må bidra til. Se bl.a. Miljødirektoratets nye bestillingsrapport [Responding to Biodiversity Loss in a Changing Climate: An Integrative Approach to Transformative Change.](#)

For å relatere det ovenforstående videre til denne høringen, ønsker Sykehusinnkjøp HF å anerkjenne flere gode begrunnelser og kilder i bakgrunnsinformasjonen til kravene, samtidig som vi gjerne hadde sett mer under «Andre miljøhensyn». Dette for å vise at klimavennlig mat ikke må gå på bekostning av for eksempel biologisk mangfold. Utfordringer som gjelder dyrevelferd for svin og fjærkre som bare holdes innendørs på lite areal, samt utslipp og naturødeleggelser forbundet med import av råvarer til fôr til disse to typene kjøttproduksjon, er ikke nevnt. [Bergen kommune går foran](#) som et godt eksempel når det gjelder dyrevelferd, og Sykehusinnkjøp HF oppfordrer til at DFØ henter informasjon fra dem og bruker det i krav som gjelder mat.

Det er viktig å sikre at matvarene som skal erstatte (rødt) kjøtt, i hovedsak kommer fra bærekraftige kilder. DFØ foreslår at (rødt) kjøtt skal erstattes av vegetariske alternativer og fisk. Spørsmålet blir dermed: «hva slags plantekost og fisk?» For å bidra til et mer bærekraftig landbruk og fiske, mener Sykehusinnkjøp HF at det som minimum bør stå *bærekraftig fisk og sjømat* i alle krav, eksempelvis som følger [WWFs sjømatguide](#), Debios merkeordning for [bærekraftig fiske og fangst](#) og/eller MSC- og ASC-sertifisering. Dette for å sikre at man *kun* kjøper inn sjømat fra bærekraftige bestander og med fangstmetoder som ikke påfører unødig skade på habitat i hav og innsjøer.

Det samme gjelder plantebasert kost. Se videre konkretisering under innspill til krav 3.

Når det gjelder mengde kjøtt, vil det være naturlig å beregne mengde utfra et gjennomsnitt av antall kunder/brukere per uke. I og med at det etter pandemien har blitt mer vanlig med hjemmekontor, er det forståelig at det er vanskelig å beregne. Med dette tatt i betraktning er det spesielt viktig å begrense mengde kjøtt for å unngå matsvinn. I tillegg må råvarevalg være relatert til virksomhetenes klima- og miljømål. Det sistnevnte gjelder både kantineleverandørens egne mål og oppdragsgivers mål. I markedsdialog må leverandører av mat og måltidstjenester oppfordres til å synliggjøre sine egne miljø- og klimamål og konkrete tiltak, uavhengig av hva oppdragsgivere etterspør. Informasjon bør inkludere hva leverandørens mål og tiltak innebærer av eventuelle fordeler, alternativer og/eller begrensninger. En leverandørs gode tiltak vil også komme oppdragsgiver til gode i beregninger av scope 3.

Noen eksempler på gode tiltak, (se mer under krav 3):

- Tidlig informasjon og gradvis innføring av mer klimavennlig og miljøvennlig mat, slik at kundene blir forberedt på endringene og ikke minst får begrunnelser for tiltakene. Slik vil det kunne forebygge støy/klager, fordi man vet hva som skjer.
- Informasjon om de ulike matvarene/måltidenes produksjonsmetode og produksjonsland/-sted, ved tydelig merking i kantinen, for eksempel med Ø-merket. I den grad maten ikke har miljømerking (Type 1), kan miljø-/klimafotavtrykk benyttes. Kilde for beregninger må oppgis, gjerne med lenke/QR-kode og bruk av trafikkløysfarger (grønn, gul, rød). På den måten kan kundene selv gjøre bevisste valg.

2. Klimavennlig mat: måling og oppfølging	Nivå: Basis Spesifikasjonstype: Kontraktsvilkår
Formål med kontraktsvilkåret: Å redusere klimafotavtrykket fra avtalen ved å tilpasse tiltak basert på resultater fra målinger av type matvarer som blir solgt/servert på avtalen.	
NB: <ul style="list-style-type: none"> - Brukes sammen med kravspesifikasjon «Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat». - Kravet er tilpasset anskaffelse av kantinetjenester, men kan brukes som inspirasjon til krav til andre typer måltidstjenester. 	

Kravformulering:

Leverandøren skal kontinuerlig arbeide for å redusere klimafotavtrykket fra matserveringen. Leverandøren skal ha rutiner for å måle effekten av og følge opp kravet «*Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat*», og rapportere om dette til oppdragsgiver.

Leverandørens måling av klimavennlig mat skal starte senest innen 3 måneder etter oppstart av avtalen.

Måle salg/servering av klimavennlig mat:

Leverandøren skal ha et system for å måle og følge opp effekten av tiltakene for klimavennlig mat. Dette kan måles i andel vegetar- og fiskeretter servert i forhold til retter med kjøtt, oversikt over innkjøpt mengde kjøtt, fisk og plantebasert, ved klimafotavtryksberegninger av den totale matserveringen eller på annen måte tilpasset menyen og matserveringen. Resultatet av målingen skal fordeles på antall gjester/brukere, porsjoner solgt, kg matvare eller lignende. *[Til innkjøper: dere kan tilpasse metode for måling etter hva som er best egnet til den konkrete tjenesten dere skal anskaffe. Dette kan også tilpasses i dialog med markedet.]*

Rapportering til oppdragsgiver:

Leverandøren skal rapportere til oppdragsgiver en gang per *[innkjøper fyll inn: f.eks. hvert kvartal]* og arbeid med klimavennlig mat skal være fast tema på jevnlig kontraktsoppfølgingsmøter.

Rapporteringen og agendaen på kontraktsoppfølgingsmøter skal inkludere:

- måletall for målinger som er gjort i henhold til dette kontraktsvilkåret (f.eks. andel varmretter av kjøtt vs fisk- og vegetarretter som er solgt)
- kommentarer til og arbeid med forbedring av målemetode
- tiltak som er gjort og som er planlagt for å redusere klimafotavtrykket fra matserveringen. Dette inkluderer:
 - o tilbudet av klimavennlig mat/menyene
 - o tiltak for å nudge gjestene til å velge klimavennlig mat

Dokumentasjon av kravet:

Tilbydere skal levere en beskrivelse av hvordan de skal måle effekten av tiltakene for en mer klimavennlig matservering (måling av salg/servering av klimavennlig mat).

Informasjon til innkjøpere som skal bruke kravet:

Dette kravet passer i de tilfeller hvor markedet ikke består av kantineleverandører som på nåværende tidspunkt har mulighet til å beregne klimafotavtrykket fra den totale matserveringen. Målinger som gjøres i henhold til dette kontraktsvilkåret vil i likhet med beregning av totalt klimafotavtrykk også kunne gi gode indikatorer for å måle og tilpasse klimatiltak.

Konkrete spørsmål til leverandører:

Har dere systemer for slike målinger i dag? Hvordan gjøres det?

Har dere anbefalinger til hvordan slike målinger best mulig kan gjøres?

Har dere tilgang på/mulighet til å samle inn dataen som kreves for å gjøre slike målinger?

Fyll inn dine svar og andre innspill du har til dette kontraktsvilkåret her:

Se innspillene til krav 1 og 3.

3. Klimavennlig mat: måling, beregning av klimafotavtrykk og oppfølging

Nivå: Ambisiøst

Spesifikasjonstype: Kontraktsvilkår

Formål med kontraktvilkåret:

Å redusere klimafotavtrykket fra avtalen ved å tilpasse tiltak basert på resultater fra målinger av type matvarer som blir solgt/servert på avtalen og klimafotavtryksberegning.

NB:

- Dette kontraktvilkåret krever markedsundersøkelse. Se mer under «Informasjon til innkjøpere som skal bruke kravet».
- Brukes sammen med kravspesifikasjon «Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat».

Kravformulering:

Leverandøren skal kontinuerlig arbeide for å redusere klimafotavtrykket fra matserveringen. Leverandøren skal ha rutiner for å måle effekten av og følge opp kravet «*Klimavennlig mat: utvalg i menyen og fremming av klimavennlig mat*», og rapportere om dette til oppdragsgiver.

Leverandørens måling av klimavennlig mat og beregning av klimafotavtrykk skal starte senest innen 3 måneder etter oppstart av avtalen.

Måle salg/servering av klimavennlig mat:

Leverandøren skal mål i hvor stor grad gjestene/brukerne av måltidstjenesten velger klimavennlige alternativer. Dette kan måles i andel vegetar- og fiskeretter servert i forhold til retter med kjøtt, oversikt over innkjøpt mengde kjøtt, fisk og plantebasert eller på annen måte tilpasset menyen og matserveringen. Resultatet av målingen skal fordeles på antall gjester/brukere, porsjoner solgt, kg matvare eller lignende. *[Til innkjøper: dere kan tilpasse metode for måling etter hva som er best egnet til den konkrete tjenesten dere skal anskaffe. Dette kan også tilpasses i dialog med markedet.]*

Beregning av klimafotavtrykk:

Leverandøren skal beregne klimafotavtrykket fra det totale¹ matforbruket knyttet til kantinetjenesten.

Dette skal gjøres ved at matinnkjøpet registreres og kobles sammen med klimafotavtrykkstall for de ulike matvarene.

Dette kan gjøres ved bruk av [DFØs klimakalkulator for mat](#), eller annen tilsvarende metode.

(URL til DFØs klimakalkulator: <https://anskaffelser.no/verktoy/analyseverktoy/klimakalkulator-matanskaffelser>)

Dersom annen metode benyttes skal leverandøren sikre at utslippstallene knyttet til matvarene er utviklet i hht. metode for LCA-beregninger og at metoden og kilden til utslippstall oppfyller følgende krav:

- Utslippstallene er utarbeidet av et forskningsinstitutt og/eller stammer fra fagfelleverdert forskning.
- Systemgrensene for beregning av den enkelte vares klimafotavtrykk er minst fra produksjon (inkludert produksjon av alle innsatsfaktorer) frem til siste leverandør før forbruker. Dette skal også inkludere prosessering av matvarene.
- Utslippstallene er ikke eldre enn 10 år.
- Det skal etterstribes at utslippstallene er basert på et representativt utvalg av produksjonssteder, og er representative for det geografiske området varene er produsert. Det bør brukes data fra produkter som er dominerende i markedet.

Matvarene skal minst deles inn i følgende kategorier, med klimafotavtrykk beregnet konkret til den kategorien:

- Rødt kjøtt (ikke inkl. svin)
- Fjærkre og svin
- Fisk og sjømat
- Meieri
- Grønnsaker og frukt

- Korn

Kategoriene kan være mer detaljert enn det som er listet opp over.

Godkjente utslippstall inkluderer blant annet:

- utslippstallene i [DFØs klimakalkulator for matanskaffelser](#), som er hentet fra rapporten «[Offentlige innkjøp som klimapolitisk virkemiddel: potensialet for å kutte utslipp i matsystemet](#)» (2021) van Oort (CICERO), Holmelin (CICERO) og Milford (NIBIO)
- utslippstall utviklet av [RISE](#) (Research Institutes of Sweden AB) som er [tilpasset norske forhold av Norsus](#) (Norsk institutt for bærekraftsforskning)

Rapportering til oppdragsgiver:

Leverandøren skal rapportere til oppdragsgiver en gang per [*innkjøper fyll inn: f.eks. hvert kvartal*] og arbeid med klimavennlig mat skal være fast tema på jevnlige kontraktsoppfølgingsmøter.

Rapporteringen og agendaen på kontraktsoppfølgingsmøter skal inkludere:

- estimert klimafotavtrykk for periodene som er satt av oppdragsgiver (f.eks. klimafotavtrykk per måned)
- måletall for andre målinger som er gjort innen klimavennlig matservering (f.eks. andel varmretter av kjøtt vs fisk- og vegetarretter som er solgt) for periodene som er satt av oppdragsgiver
- kommentarer til og beskrivelse av arbeid med forbedring av målemetode
- tiltak som er gjort og som er planlagt for å redusere klimafotavtrykket fra matserveringen. Dette inkluderer:
 - o tilbudet av klimavennlig mat/menyene
 - o tiltak for å nudge (påvirke) gjestene til å velge klimavennlig mat

¹*Leverandøren skal etterstrebe at det totale matinnkjøpet registreres, men det godtas at opptil 10 % av innkjøpsvolumet (målt i kroner) ikke registreres dersom leverandøren ikke kan innhente innkjøpsdata for de gjeldende produktene. Leverandøren skal redegjøre for hvilke produkter dette gjelder og hvorfor de ikke kan innhente innkjøpsdataene. Dette unntaket gjelder ikke for animalske varer (kjøtt, fisk og sjømat og meieri) – for disse matvare kategoriene skal det totale innkjøpet registreres.*

Dokumentasjon av kravet:

Tilbydere skal levere en beskrivelse av:

1. hvordan de skal måle effekten av tiltakene for en mer klimavennlig matservering (måling av salg/servering av klimavennlig mat).
2. hvordan de skal beregne klimafotavtrykket fra den totale matserveringen som er en del av denne avtalen. Dette skal inkludere en beskrivelse av metoden for LCA-beregninger for klimafotavtrykket til matvarene. Dette skal inkludere kilden til utslippstallene. Maks 1 A4-side.

Informasjon til innkjøpere som skal bruke kravet:

Markedsundersøkelse: Dersom dere skal bruke dette kontraktsvilkåret må dere i forkant av konkurransen undersøke hvor modent markedet er for å gjøre slike klimafotavtryksberegninger. Dersom det ikke er nok leverandører som kan levere på dette til å sikre god konkurranse på nåværende tidspunkt kan dere heller bruke kontraktsvilkåret «Klimavennlig mat: måling og oppfølging». Dere kan da signalisere at i neste avtale ønsker dere en fullstendig klimafotavtryksberegning.

Bruk av tallene: Beregninger fra ulike klimakalkulatorer eller beregninger som benytter ulike utslippstall for matvarer, kan ikke sammenlignes med hverandre. Dette må tas hensyn til hvis beregningene skal benyttes i klimagassregnskap/klimabudsjett eller lignende.

Beregninger vil uansett være nyttig så lenge leverandøren i en og samme avtaleperiode benytter seg av samme metode for beregning. Da kan leverandøren bruke beregningene til å planlegge menyer med lavere klimafotavtrykk.

Konkrete spørsmål til leverandører:

Arbeider dere allerede i dag med å gjøre klimafotavtryksberegninger?

I hvor stor grad har dere mulighet til å hente inn tallene som kreves for å bruke DFØs klimakalkulator eller annen tilsvarende beregningsmetode?

Kjenner dere til andre kilder til utslippstall enn de som nevnes i dette kontraktsvilkåret?

Fyll inn dine svar og andre innspill du har til dette kontraktsvilkåret her:

Ifølge både noen kantineleverandører og andre aktører i landbruket og matbransjen, er mat og landbruk et av områdene som er kommet lengst i å beregne sine (klimagass)utslipp. I tillegg utgjør mat og landbruk betydelige andeler av utslippene. Det betyr at oppdragsgivere bør kunne stille høye krav til mat- og måltidsleveranser.

Sykehusinnkjøp HF vil oppfordre til at det legges til rette for offensive innkjøpere. Blant annet gjennom bruk av miljømerking som kontraktsvilkår. Formuleringer kan hentes i [Stiftelsen Miljømerkings veileder](#).

Miljømerker type 1 dekker både mat og måltidstjenester. Ideelt sett burde disse vært innlemmet i kravene som stilles til mat, på samme måte som de brukes i krav til andre varer som anskaffes av det offentlige. I og med at det mangler et spydspiss-krav i forslagene, ønsker Sykehusinnkjøp HF å spille inn at etterlevelse av de omfattende kravene i type 1 miljømerker kan settes som et spydspisskrav eller som et kontraktsvilkår. Sykehusinnkjøp HF foretrekker å bruke anerkjente miljømerker når disse er tilgjengelige og DFØ kan bidra til at flere oppdragsgivere blir oppmerksomme på merkeordningene gjennom dette kravsettet. Slike ordninger bidrar med nødvendig standardisering i kravene som stilles fra innkjøpsavdelinger til helsevesenets leverandører i flere land. Type 1 miljømerker, basert på ISO14024, har et livssyklusperspektiv og hjelper helseforetakene å sikre lavere klimautslipp og minimalt med forurensing og ressursløsning.

Flere aktører i kantinemarkedet introduserer nå [miljømerking av kantiner](#). Debio har også [merkeordning for servering](#) i institusjoner, kantiner og restauranter, som gjerne skulle ha vært mer utbredt. DFØ bør gjennom sine kriteriesett bidra til en utvikling som sikrer forenkling og miljøeffekt, inklusive klimaeffekt.

Angående spørsmålet om gode eksempler under krav 1:

De leverandører som ønsker å være ambisiøse bør oppfordres til innovasjon. Et eksempel kan være bruk av såkalt framtidsmat som [insekter](#) og tang og tare, inkludert god informasjon om dette. Tang og tare er en god proteinkilde i både mat og dyrefôr, samt inneholder vitaminer, mineraler, naturlige fettstoffer, karbohydrater, Omega 3 og Omega 6. Det finnes store mengder i Norge som er lite benyttet. Det kan være en god mulighet for ny næringsvirksomhet langs kysten, på steder der det er behov for arbeidsplasser. Det kan også produseres på en bærekraftig måte, da det finnes regelverk for tang og tare både i form av Ø-merking/bærekraftig fiske og fangst og MSC/ASC-sertifisering. Flere pågående forskningsprosjekter har som mål å øke utnyttelsen av tang og tare fra norske farvann, ifølge Helsedirektoratet. Sykehusinnkjøp HF vil som oppdragsgiver se positivt på innovasjon i bærekraftig retning gjennom måltidstjenester og mener at det bør vurderes om slike tiltak kan oppfordres til i en spydspissversjon av krav til klimavennlig mat.

Det finnes også noen viktige forutsetninger som ikke er helt på plass, for å få til en god måling av klimagassutslipp ved matproduksjon, samt bruk av norske/kortreiste råvarer. Datagrunnlaget er i dag privateid, og Sykehusinnkjøp HF mener at dette bør være offentlig tilgjengelig informasjon som DFØ og de norske mat- og landbruksmyndighetene bør ha ansvaret for.

I tillegg kan det være utfordringer knyttet til at den norske tilpasningen av RISE-databasen ikke inneholder oppdaterte livssyklusanalyser (LCA), som kan medføre at norske råvarer kommer dårlig ut sammenlignet med import. Sykehusinnkjøp HF oppfordrer DFØ til å ha en dialog med NORSUS og eventuelt Landbruksdirektoratet om dette og deretter informere tydelig om prosessen videre med utvikling av databasen og hvordan det påvirker dette kravet.

Kontraktsvilkår om bruk av lærlinger

Bakgrunn: behov for flere lærlinger innen mat- og måltidsbransjen

En lærling er en person som har inngått lærekontrakt med sikte på fagprøve eller svenneprøve i et fag som har læretid etter forskrifter gitt med hjemmel i [opplæringslova § 3-4](#).

DFØ har veiledning om plikten til å stille krav om lærlinger i offentlige kontrakter: [Krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter](#)

I bransjer der det er særlig behov for lærlinger pålegger lov om offentlige anskaffelser oppdragsgivere å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter. Dette følger av [forskrift om plikt til å stille krav om bruk av lærlinger ved offentlige anskaffelser](#).

Forskriften stiller krav til at leverandører i offentlige kontrakter må være **tilknyttet en lærlingordning** og at **en eller flere lærlinger deltar i arbeidet** med å oppfylle kontrakten. Kravet skal stilles i kontrakten med hovedleverandøren, fordi oppdragsgiver ikke inngår kontrakt direkte med eventuelle underleverandører. Hovedleverandøren har derimot frihet til å velge å oppfylle kravet ved hjelp av underleverandører. Om hovedleverandøren ikke er godkjent lærebedrift eller ikke har lærlinger, kan for eksempel en underleverandør som skal gjennomføre måltidstjenesten oppfylle kravene.

Krav om lærlinger må stilles som kontraktsvilkår, altså noe som leverandøren plikter å gjennomføre i løpet av kontraktperioden.

Det er behov for flere lærlingeplasser i mat- og måltidsbransjen. I januar 2020 vedtok regjeringen å sette ned et rådgivende utvalg for å identifisere de viktigste utfordringene og, foreslå tiltak for å øke rekrutteringen til mat- og måltidsbransjen. Bransjen har et økende behov for fagarbeidere, samtidig som rekruttering til utdanningsprogrammet restaurant- og matfag er fallende. Utvalget kom med 24 anbefalinger for hvordan rekrutteringen til mat- og måltidsbransjen kan økes på både kort og lang sikt.

Et av tiltakene i utvalgets rapport [Uten fagarbeidere – ingen matnasjon](#):

Anbefaling 15 – Krav ved offentlige anskaffelser og kriterier for innkjøp av tjenester til mat- og måltidsbransjen

«Kommuner, fylkeskommuner og andre offentlige innkjøpere bør stille krav om bruk av lærlinger hos bedriftene, også der avtalenes verdi er lavere enn det loven krever. Utvalget mener det bør utarbeides en avtale, i regi av KS, og sammen med partene i arbeidslivet, om bruk av lærlinger ved innkjøp over kr 500.000, - . Bruk av lærlinger bør legges inn i DFØs kriteriesett for bærekraftige offentlige anskaffelser av mat- og måltidstjenester.»

DFØs vurdering

En kartlegging av et utvalg konkurransegrunnlag for anskaffelse av måltidstjenester viser at det gjennomføres mange anskaffelser som er omfattet av forskriften uten at det stilles krav til lærlinger.

DFØ antar at det vil gjøre det enklere å stille krav til lærlinger når det nå vil ligge et utkast til kontraktsvilkår i kriterieveiviseren.

DFØ viser for øvrig til at forskriften om plikt til å stille krav om bruk av lærlinger ved offentlige anskaffelser kun gjelder i anskaffelser over terskelverdi. Det vises til vår [veiledning](#) om at krav til lærlinger i offentlige kontrakter ikke må være uforholdsmessige.

Tabellen under viser forslag til standardformulert kontraktsvilkår om bruk av lærlinger.

4. Kontraktsvilkår om bruk av lærlinger	Nivå: Basis Spesifikasjonstype: Kontraktsvilkår
Formål med kontraktsvilkåret: Hovedformålet er å bidra til bærekraftig produksjon, bearbeidelse og/eller servering av mat, blant annet gjennom å støtte opp om rekrutteringen til utdanningsprogrammet restaurant- og matfag.	
Formulering av kontraktsvilkår: Det er et krav at leverandøren er tilknyttet en lærlingordning og at lærlinger skal delta i utførelsen av kontraktsarbeidet i tjenestekontrakter. Kravet kan oppfylles av Leverandøren eller en eller flere av hans underleverandører. Utenlandske entreprenører kan oppfylle lærlingekravet ved å benytte lærlinger som er tilknyttet offentlig godkjent lærlingordning i Norge eller tilsvarende ordning i annet EU/EØS- land. Leverandøren skal ved oppstart, og på anmodning under gjennomføringen av kontraktsarbeidet, dokumentere at kravene er oppfylt. Ved avslutning av kontrakten skal det fremlegges oversikt over antall timer utført av lærlinger. Timelister skal fremlegges på anmodning. Kravet gjelder ikke dersom Leverandøren kan dokumentere reelle forsøk på å inngå lærekontrakt uten å lykkes. Tilsvarende gjelder dersom Leverandøren har inngått lærekontrakt, men på grunn av forhold som skyldes lærlingen ikke kan benytte vedkommende under leveransen. Ved brudd på plikten skal Leverandøren rette forholdet innen den frist Oppdragsgiver fastsetter. Der Leverandøren selv oppdager brudd på plikten, skal Leverandøren uten opphold opplyse Oppdragsgiver om forholdene og rette forholdene innen den frist Oppdragsgiver fastsetter. Dersom forholdene ikke kan rettes, kan Oppdragsgiver be om prisavslag. Vesentlig mislighold som ikke blir rettet innen en rimelig frist gitt ved skriftlig varsel fra Oppdragsgiver, kan påberopes av Oppdragsgiver som grunnlag for heving.	

Informasjon til innkjøpere som skal bruke kravet:

Bærekraft handler om mer enn bare hensyn til miljø og klima, det handler også om økonomiske og sosiale forhold. Bærekraftig utvikling innebærer å sikre økonomisk trygghet for mennesker og samfunn, og sikre at alle mennesker får et godt grunnlag for et anstendig liv.

Mat- og måltidsbransjen* har et økende behov for kompetente fagarbeidere, samtidig som det er lave søkertall til utdanningsprogrammet restaurant- og matfag. Stabil rekruttering av god fagkompetanse er viktig for å sikre matsikkerhet, mattrygghet og god ernæring.

Krav til bruk av lærlinger kan fungere som en oppfordring til ungdom om å søke denne type utdanning, og samtidig være et signal om at samfunnet har behov for kompetansen. Det gir også et signal til bedrifter om å ta samfunnsansvar, heve seriositeten i bransjen og tenke langsiktig kompetansebygging for egen virksomhet og bransjen som helhet.

Oppdragsgiver må gjennomføre nødvendig kontroll av om krav om bruk av lærlinger overholdes.

Etter [forskriften om plikt til å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter](#) gjelderplikten i kontrakter med verdi over hhv 1,4 og 2,2 millioner kroner. Ved kontrakter av lavere verdi må oppdragsgiver vurdere om det er forholdsmessig å stille krav om lærlinger. I større kontrakter kan det være aktuelt å spesifisere antall timer eller antall lærlinger.

**Mat- og måltidsbransjen er en samlebetegnelse for de utdanningstilbud, virksomheter, institusjoner og yrkesgrupper som er involvert i verdikjeden for mat, fra matindustri og lokal/småskala bearbeiding til restaurant- og institusjonsbord.*

Relaterte lenker

Veiledning: [Krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter](#)

Fyll inn dine innspill til dette kontraktsvilkåret her:

Sykehusinnkjøp HF enig i at det er et behov for å legge til rette for at det stilles krav om lærlinger i offentlige kontrakter, og støtter derfor forslaget til felles kontraktsvilkår fra DFØ.

Det er et klart behov for flere fagarbeidere innen mat- og måltidsbransjen, og bruk av lærlinger er viktig for å kunne øke antallet. Flere fagarbeidere vil kunne bidra til å snu trenden med en del usikkerhet som dessverre finnes, og som har satt sitt preg på hele bransjen.

Det er viktig at det utarbeides standard kontraktsvilkår som ligger i DFØs kriteriesett. På denne måten kan terskelen for å anvende slike krav blir lavere, ved at usikkerhet blant dem som utarbeider konkurransegrunnlag reduseres.

Kravet bør imidlertid knyttes sammen med veiledning fra DFØ om hvordan dette skal følges opp i praksis. Det er ved oppfølgingen det som oftest blir gjort utilstrekkelig innsats, og dette skyldes mest usikkerhet rundt hvordan en skal gjøre dette.

Det er ellers en pågående debatt omkring krav om en spesifikk (prosentvis/antall) andel lærlinger i offentlige kontrakter. Ved denne anledningen støtter vi at det ikke legges opp til å konkretisere dette noe mer i kriteriesettet. Årsaken er at kriteriesettet vil være aktuelt for en rekke ulike offentlige innkjøpsmiljøer, og det generelle forholdsmessighetskravet kan derfor slå inn svært ulikt.

Sykehusinnkjøp HF ser imidlertid gjerne at DFØ utarbeider en mer utfyllende veiledningstekst med anbefalinger for hvordan en *kan* konkretisere krav med en spesifikk andel lærlinger, basert på anskaffelsens art og størrelse. Da kan kravet bli anvendt enda mer effektivt for dem som ønsker å legge listen høyere i de anskaffelsene der det er hensiktsmessig.